
HISTORIOGRÁFIA

Rendhagyó „történelemórák” egy francia akadémián

A szóban forgó francia akadémia a Párizs XVI. kerületében székelő, a Klio hasábjairól sokak számára talán már ismert nevű *Académie des sciences d'outre-mer* (*Tengeren túli tudományok akadémája*); a folyóirat többször közölt ismertetéseket az itt elhangzott előadásokról, amelyeket neves tudósok, kutatók tartottak – tartanak a legkülönbébb, Franciaországgal vagy a francia nyelvvel kapcsolatos témákból. Olyan ismeretekhez juthatunk ezekből az annaleseikben is kinyomtatott előadásokból, amelyek másutt esetleg nem szerepelnek ilyen részletességgel, és főleg nem tükrözik magának ennek az akadémiának és tagjainak állásfoglalásait.

Most olyan írásokat igyekeztem kiválasztani, amelyek több témát különböző terjedelemben tárgyalnak. Azt most is rögtön előre jelzem, hogy ezek az állásfoglalások egy speciális akadémia tagjainak az akadémia elveinek megfelelő állásfoglalásait tartalmazzák, amelyek természetszerűleg nem minden esetben egyeznek más történelmi szemléletű intézmények, kutatók és tudósok, főleg történészek vagy társadalomkutatók véleményével. Egy okkal több, hogy gazdagabb, tágabb kitekintést kapjunk egy-egy témáról.

Gondolatok a nyugati világ eredetéről

Az első kiválasztott téma a *Nyugat eredetét* taglalja rövid előadás formájában. Szerzője, *Augusto Forti* a modern Európa és civilizációja történetének kezdeteit a XIV. és a XV. századra teszi. Szerinte a XV. század végén zajlott az első nagy szellemi válsága Európának, ami az Újvilág felfedezéséhez köthető. Ekkor merült fel – többek között – a kérdés, ami egyébként magának az Egyház tanításának is komoly kérdés volt: van-e lelkük az indiánoknak? Az ókori pogány és keresztény világgal a Krisztus-központú szemlélet kerül előtérbe, de egyre élesebben látszik egy új folyamat kirajzolódása: a földrajz és az antropológia kezdenek szétválni.

A XVI–XVII. század azután megváltoztatta a Nyugat egész gondolkodását, majd az ezekben az évszázadokban végbement ipari forradalom megalapozta a mai társadalmat. Ehhez azonban vissza kell még nyúlni az 1200-as évekhez: ekkor *Roger Bacon* angol teológus mind elméletben, mind gyakorlatban, új perspektívába helyezi a technikát és a kísérletezést, védelmébe veszi az *artes mechanicae*-t, megpecsételve az ókori szemléletet, amely megvetette és lenézte azokat. Még jobban visszanyúlva a történelemben, a XII. században az *École de Chartres* (*Chartres-i Iskola*) szerepét emeli ki a szerző a vallási vonatkozású változásokban: a keleti kereszténységtől leválik a latin Egyház. Társadalmi téren a középkori feudalizmus felbomlása kommunák megjelenését vonja maga után, majd egyfajta város-állam forma jelenik meg, amelyekben már falakkal körülvéve, nagyobb biztonságban fejthetik ki tevékenységüket a kereskedők és a kézművesek, már új gépeket is használnak. Közigazgatásuk nyitott a nép felé. A muzulmán világban inkább az umma, a nagy muzulmán közösség részesül előnyben a kommunákkal szemben. Kínában a kommuna alapvetően falusi jellegű, Firenzében elismerik a céheket, viszont az egyszerű nép nem élvez különösebb jogokat, és inkább a kétkezi munkára használják fel.

A XIV. század végén kitörnek az első munkáslázadások, megjelennek az első burzsoák és az első proletárok. A történészek számára nem tisztázottak az ebben a korszakban elterjedt gépesítések és új technológiai eljárások okai. A szerző általánosítja és kiterjeszti a kérdést: miért kellett évszázadoknak elteltie ahhoz, hogy a gépi erő felváltsa az emberi és az állati erőt? Egyesek szerint a rabszolgaság és a munkára kiküldött szolgák munkája váltotta ki azt. Mások szerint még a háborúk, a szegénység és a pestisjárványokban elpusztultak nagy száma szolgáltatta az okot. Ezt a kort lehet az első ipari forradalomnak nevezni.

A XV. században megerősödik a burzsoázia, új gazdasági rend, a kapitalizmus jön létre; „szabályok nélküli kapitalizmus”, amely a vagyonnal rendelkező osztályok hatalmát jelenti. „Individualista burzsoá” védi a magántulajdont és most már a szellemi tulajdont is. Olaszországban adják ki az első szabadalmakat, amelyek azután Európára is kiterjednek. Mindezek előkészítették a reneszánsz kultúrát, és megvetették a mai nyugati civilizáció alapjait. Az újfajta politikai gondolkodásmód kialakítása *Machiavelli* nevéhez fűződik: ennek a gondolkodásmódnak alapja, hogy a kormányzásban már nem lehet etikai vagy filozófiai nézeteket figyelembe venni. „A technika mint a gépen alapuló rendszer és mint munkaszervezés Európa újjászületésének és az új identitás kidolgozásának döntő tényezője.”

A XV. század végi ideák és válság hasonlatosak a mai Európát érintő válsághoz. A mai kapitalizmus „anideológiai” (kb.: „ideológiamentes”) ka-

pitalizmus. A mai nagy multinacionális cégek csak egy etikát ismernek: a profitét. A XV. századi szövőszék tulajdonosa megfelel a ma laboratóriumi technikusának, a laboratóriuma pedig az új „üzem”, mely nagyságát tekintve akkora, mint az említett szövőszék tulajdonosának műhelye. Az pedig, hogy az egységes szakszervezet különböző korporatív alapegységekre bomlik, mintha újkori céhek látnának napvilágot. „Új reneszánsz vagy visszatérés a középkorba?” – teszi fel a talányos kérdést a szerző – de feleletet nem ad rá...

Augusto Forti: Aux origines de l'Occident: machines, bourgeoisie et capitalisme (A Nyugat eredete: gépek, burzsoázia és kapitalizmus). 12–17. o.

* * *

Üzbegisztán ma

A cikk szerzője, *Bakhromjon Alov* Üzbegisztán franciaországi nagykövete, sokoldalú intellektüel, hiszen – az Akadémia nagy örömeire – francia szakos tanár is volt, nyelvtudományból doktorált, majd Franciaország több városának jeles intézményeiben folytatta tanulmányait. A filológián kívül az üzleti és diplomáciai életben is járatos. Ezt az előadását természetesen tökéletes francia nyelven adta elő.

A nagykövet beszámolóját Üzbegisztán földrajzi helyzetével kezdi, majd beszámol hazája népességéről, közigazgatásáról.

Az első dátum: 1991; ebben az évben a kormány öt pontból álló programot fogadott el a piacgazdaságra történő áttérés keretében. Az öt pont a következő, abban a sorrendben, amelyben ő maga is besorolta őket: 1. a gazdaság prioritása a politikával szemben; 2. a fő „reformátor” az állam; 3. a törvényi elsőbbség biztosítása; 4. erős szociálpolitika; 5. demokratikus társadalmi és gazdasági reformok fokozatos végrehajtása.

Először a 3. és az 5. pontot elemzi. 2004-ben kétharmados parlamentet állítottak fel, amely szenátusból, alsóházból és törvényalkotó kamarából áll. Négy párt és egy környezetvédő mozgalom működik. Nagyon aktív szerep jut a nőknek. Érdekes a vallási felállás: bár a lakosság 90%-a muzulmán, maga az ország világi alapokon nyugszik. Egyezmények sorát írták alá, így az emberi jogok védelméről, a halálbüntetés eltörléséről – helyette az életfogytiglani elzárást vezették be, amit terrorizmus és súlyosbító körülmények között végrehajtott gyilkosságok esetében alkalmaznak, kivéve a nőket, a 18 évnél fiatalabb és a 60 évnél idősebb férfiakat. A nagykövet állítása szerint a világon itt van a leg-

kevesebb elitelt... Több ezer nem kormány szintű szervezet, több mint kétezer vallási szervezet van, közöttük keresztények, muzulmánok, zsidók. Az ország birtokában van a legtöbb és legfontosabb alapanyag. Jelentős szerepet játszik a turizmus, az ősi hagyományok ápolása, a szellemi gazdagság. Fontos a repülőgép- és autógyártás. Fejlődik az elektronikai ipar.

Nagy fontosságot tulajdonítanak a magánszektornak, a kis- és középvállalatoknak, mivel ezeket tekintik a fejlődés motorjának. Nő a munkahelyek száma, jelentős a külföldi tőke. Létrehoztak egy szabad ipari és gazdasági zónát, kedvező feltételekkel a külföldi befektetők számára is. Nagy előnyt jelent számukra a politikai és a makrogazdasági biztonság. Kiemelt figyelmet fordítanak a szociálpolitikára, különösen az orvostudományra és az oktatásra, erősen csökkent a gyermekhalandóság, nőtt a születéskor várható életkor.

A világ sok országával tartanak diplomáciai kapcsolatot, az ország több mint száz nemzetközi szervezetnek a tagja. A magas rangú francia és üzleg diplomáciai kapcsolatokat jelzi – többek között – a francia és az üzleg elnökök kölcsönös látogatása. 1993-ban barátsági és együttműködési egyezményt írt alá a két ország, 1999-ben katonai és technikai együttműködésről döntöttek, fejlesztik az antiterrorista együttműködést és a kétoldalú gazdasági kapcsolatokat, amelynek eredményeképpen több francia vállalat telepedett le Üzbegisztánban.

Kiemelt fontosságúak a humanitárius és testvérvárosi kapcsolatok. A kulturális program keretében Üzbegisztánban a második idegen nyelv a francia.

Befejezésképpen a nagykövet kiemeli, hogy országa mindig hidat képviselt a Kelet és a Nyugat között, kereskedelmi utak kereszteződése volt, a selyemút is hozzájárult az ország fejlődéséhez. A kultúrára visszatérve: tudósai sokat adtak a világnak, területén iszlám szent helyek jöttek létre. Kb. négyezer műemléke van, amelyek közül sokat kiemelten kezel az Unesco.

Bakhromjon Alov: Le développement actuel de l'Ouzbékistan et ses positions sur certains problèmes régionaux (Üzbegisztán jelenlegi fejlődése és álláspontja néhány regionális problémában). 32–38. o.

* * *

Az arab forradalmak és hatásuk Franciaországra

Egy francia egyetemi tanár konkrét adata indulásként és példa gyanánt egy arab ország és Franciaország politikai kapcsolatára: a tunéziai alkotmányo-

zó gyűlésben tíz franciaországi tunéziai is szerepel, ebből a tízből négyen a megújult iszlám párt, az *Ennahda* (*Az újjászületés*) tagja, tunéziai és francia, azaz kettős állampolgárságú személy. E kétségtelenül pozitív helyzet ellenére a két ország kapcsolatára rányomja bélyegét „a gyarmatosítás megalázó szégyenbélyege”. Ennek is tudható be, hogy például a tunéziai parlamentben viharos vita zajlott, amikor dönteni kellett, hogy francia nyelven is folyhatnak-e az ülések és a viták: először heves ellenállásba ütközött az elképzelés, végül kompromisszum született, s elfogadták a francia nyelv használatát is.

Az Ennahda politikai fejlődéséhez hozzájárult (a Franciaországhoz és a francia nyelv elfogadásához történő közeledésben), hogy sok tagja emigrált, közülük sokat több, mint húsz évre bebörtönöztek, az Európába emigráltak egy része itt megbarátkozott a demokráciával, a helyi (tunéziai) választók pedig a modern tömegtájékoztatási eszközök révén ismerkedtek meg a demokráciával, és ők is mellette döntöttek. A függetlenségek kivívása után sem a szocialista, sem a nyugati értékrendhez kapcsolódó arab országok nem váltak demokratikus államokká.

Az új hazában, ahová bevándoroltak, már új gondolkodásmódot vettek fel, az új állampolgárság azonban nem volt teljes, ami főleg a fiatalok körében új identitástudat keresésében nyilvánul meg, ez pedig vallási köntösben megy végbe. Franciaországban a bevándorolt arab fiatalok nagy része munkanélküli, ezért a republikánus eszméből kiábrándulva másutt keresnek szolidaritást. Ezért nagyon fontos, hogyan jelenik meg mindez. A szerző, *Gilles Kepel* szerint pl. a 2005-ös nagy lázongásoknak nem az volt a célja, hogy szakítsanak a francia társadalommal, hanem azért folytak, mert ezek a lázadók szerettek volna beilleszkedni, de nem tudtak.

A szerző visszamegy az időben 1979 márciusáig, amikor Szadat és Izrael békét kötöttek. Ugyanebben az évben Khomeini ajatollah visszatér Franciaországból Iránba, ahol ezután a forradalmi iszlám élére kerül, annak is siita vonulatába. Még mindig ugyanebben az évben a siita Irán szövetségese, a Szovjetunió megszállja Afganisztánt. Az USA, „az imperialista Amerika”, R. Reagan elnöksége alatt szövetséget köt a szunnita szaúd-arábiai dzsiháddal, amelyet, a Szovjetunió ellenében, pénzzel és fegyverrel lát el. A különböző iszlámista irányzatok meglehetősen bonyolult szövetségeket kötnek, míg a szunnita iszlámisták győzelmet aratnak Iránban. A szélsőséges iszlámisták azonban vereséget vereségre halmoznak, ezért stratégiát váltanak. A 2001. szeptember 11-i New York-i merénylettel próbál most az Al-Quaida a legfőbb ellenségre támadni; a célja most az, hogy erre a sikerre alapozva, kiterjessze a dzsihádot a különböző rendszerekre. Ez azonban nem sikerült

annyiban, hogy az érintett országokban magát a társadalmat nem tudta maga mellé állítani. Viszont megijesztették a nyugati államokat, és a muzulmán világon belül az uralkodó és a középosztályokat. Ezért szünetet tartottak az egyébként már elavult, a függetlenségek kivívása után létrejött államok egyre korruptabbá váló, gyöngülő vezetői elleni harcban. A zavaros helyzet az iszlám világban azonban tovább tart, közbejön az Irán–Irak közötti ellentét, ami az iráni siitáknak kedvez.

2005-ben az iráni támogatással hatalomra jutott iraki siiták kiterjesztik befolyásukat az iraki siitákra is. Az Irak által tervbe vett dzsihád elbukik, Bin Laden politikailag többé nem számít, majd fizikailag is megsemmisül. A terrorizmus veszélyétől megszabadult arab országok megkezdik felszabadító harcukat a fent említett, kiöregedett, erejüket veszített vezetők és vezetési módok és formák ellen. Jelentős szerepet játszottak ebben a középosztályhoz tartozó, iskolázott fiatalok.

A szerző az arab világot három „al-zónára” osztja: A, B és C. Mi jellemzi ezeket az „al-zónákat”?

A. A forradalmak sikerrel jártak azok első fázisában, vagyis a régi rendszer megdöntésében. Ez a zóna kiterjedt Marokkótól Egyiptomig. Ebben a zónában azért győzhettek a forradalmak, mert a figyelem inkább a belső „tégekre” irányult a külföldhöz csatlakozás „tétjei” helyett.

B. Bahreinben a forradalmat rögtön elfojtották, egyesek szerint azért, mert félték, hogy az ország az iráni siiták irányítása alá kerül, amivel Irán rátehetne volna kezét az olajkitermelésre és az olaj világméretű terjesztésének szabályozására. Itt tehát a külső „tetek”, azaz a külföldhöz csatlakozás „tétjei” voltak a nagyobbak. A világ pedig nemigen törődött a demokrácia helyzetével ebben az országban; „ami számít, az az, hogy a kőolaj ára ne lépje túl az 500 dollár/barrelt.”

C. Ide tartozik Szíria, Libanon és Irak, ahol a társadalom roppant változatos képet mutat, ahol forradalmak, Libanonban és Irakban súlyos polgárháborúk zajlottak le, és nem szabad elfeledkezni Izrael jelenlétéről sem. A szíriai nagyvárosok szunnita polgársága és vállalkozói rétege, félve egy libanoni vagy iraki típusú káosztól, ezért támogatja – egyelőre – Asszad politikáját. Figyelembe kell venni ezenkívül az irániak félelmét is egy esetleges Asszad-bukástól, ezzel ugyanis egy fontos útvonal iktatódná ki az Irán által támogatott, Izrael-ellenes heszbollahnak nyújtott fegyverszállításokban.

Az arab forradalmak második fázisa, a régi tirannusok elűzése után, a választások során sok helyen iszlámista pártok foglalták el a színteret. Miért? – teszi fel a kérdést a szerző. Azért, mert az iszlámista pártok voltak azok az egyedüli erők, amelyek irányt tudtak mutatni a szétzilálódott tár-

sadalmaknak mind Egyiptomban, Marokkóban, Tunéziában és Kuwaitban, mind a franciaországi külvárosok arab fiataljainak.

A szerző Líbiában tett látogatásai során látottakat meséli el, s azt mondja, olyan, „mintha Ibn Khaldunt olvasott volna nyitott könyvből”: különböző, egymással sokszor összeütközésbe kerülő fiatalok a legújabb terepjáró autókban, drága ruhákban száguldoznak Tripoliban, egyik csapat egy iszlámista vezér azonnali kivégzését, egy másik a sarija azonnali bevezetését követelve. Pedig Líbia nagy tét, mivel az arab világban a hazai bruttó termék tekintetében a harmadik helyen áll, miközben belső helyzete zavaros, infrastruktúrája összeomlott. Európa számára sem mindegy, mi lesz az országgal, hiszen földgázt és kőolajat, még hozzá jó minőségű exportál. Az ország teljes összeomlása a Szomáliéhoz hasonló helyzetet teremtené, vagyis „rabló kalózközponttá” válhatna. Mindezek az okok indokolták a közös francia – angol intervenciót.

Mi jellemzi a mai arab világot az arab forradalmak után?

A hatalom feldarabolása és megszerzése, a generációváltás óhaja és egy végtelen demokratizálódási vágy. És még egy: eddig ezt a világot a félelem jellemezte; ez a félelem most eltűnt. Igaz, Egyiptomban rendőrség nélküli államot talált legutóbb a szerző: a rendőrök megszabadultak uniformisaiktól és fegyvereiktől – ez utóbbiakat eladták –, amiket kopt orvosok, ügyvédek, gyógyszerészek vásároltak meg, hogy védekezhessenek a radikális szalafita csoportok kegyetlenkedéseivel szemben. Mindez azért, mert az állam maga megszűnt. A szerző végső megállapítása: az arab világ otthon és a francia külvárosokban különböző eszközökkel ugyanazt a többpárti demokráciát akarja elérni, amint amiben a Nyugat él, ez a harca azonban pillanatnyilag mindenütt az iszlámisták győzelmét hozza. Mindenesetre, „ma katasztrófa lenne azt állítani: mindenki szakállas, az a szörnyűség, hogy az arab Tavasz után itt az iszlámista Tél! A helyzet ennél sokkal bonyolultabb.”

Gilles Kepel: Les révolutions arabes et leurs conséquences pour la France (Az arab forradalmak és következményeik Franciaország számára). 42–53. o.

* * *

Adalékok a Máltai Lovagrend történetéhez

A szerző, *Yves Gazzo* volt nagykövet, a Máltai Rend képviselője az Európai Bizottság mellett, ugyanennek a rendnek főkancellárja, politika- és közgazdasági tudományok doktora.

Előadásában a rodoszi, máltai, jeruzsálemi Szent János lovagrend és ispotályosok keresztes rendjének a mintegy 2000 évre visszanyúló történetét ismerteti. A rend a keleti kereszténység keretei között Jeruzsálemben alakult, majd tartózkodott Rodosz szigetén, míg 1530-ban Máltán telepedett meg. A születése után kb. 1000 évvel jött létre az irgalmasok vagy ispotályosok rendje, amelynek fő célja a szent helyek megközelítésének biztosítása és a betegek ellátása lett. Ez a rend mindmáig ellenállt a történelem viharainak, és ma már mind az öt kontinensen kifejti eredeti céljait és tevékenységét.

A zsidók valamikori szent városa, Jeruzsálem, a keresztények szent városa is lett, majd az iszlám vallás is megtelepedett itt. A keresztény zarándokok azonban még az iszlám megjelenése után is látogathatták a szent helyeket pénzért, ami a szaracénoknak jó bevételi forrást jelentett. Ez a helyzet azonban lassan romlani kezdett, először, amikor az egyiptomi Fatimidák majd a török szeldzsukok kezére került; az előbbieket a keresztényekkel bántak kegyetlenül, az utóbbiak mind a keresztényeket, mind a szaracénokat irtották.

A Jeruzsálem új városvezetői által követelt egy arany befizetése a szent helyek látogatásának engedélyezéséért kiváltotta a katolikus egyház felháborodását, ez vezetett a keresztes háborúkhoz, amelyekből egyébként a génuai és velencei kereskedők is hasznot húztak abbéli igyekezetükben, hogy áruiknak új piacokat találjanak. A várható jómód reményében maguk a keresztes lovagok területeket szereztek maguknak ezeken a vidékeken. Európában a XI. században az inváziók kora leáldozni látszott, megváltoztak a gazdasági viszonyok, fellendült a mezőgazdaság, a technika a korabeli feltételek között szintén fejlődésnek indult. A háborúzás a lovagok megjelenésével „specialisták” vezetése alá került, akiket – megint csak – a keresztény egyház igyekezett a befolyása alá vonni, és a többi keresztényt a szent helyek látogatására buzdítani, azért, hogy azok az utolsó ítéletkor, megtisztulva, közelebb kerüljenek Krisztushoz. Közben a Jeruzsálemben muzulmán nyomás alatt élő amalfi kereskedőkön is segíteni kellett annak ellenére – vagy amellett –, hogy a város keresztény negyedében egy Fatimida kalifa engedélyével felépíthettek egy keresztény templomot, egy monostort és két menhelyet. Az egyik menhely egy világi személy, bizonyos (származása szerint *martigue-i*) Gérard kezelésébe került, aki Jeruzsálem ostroma után, megkínózva ugyan, de kimenekült, pontosabban kiűzték a városból. A keresztes lovagok által felszabadított városba visszatérve, a menhelyet kórházzá alakította, és egy templomot építtetett, melyet Keresztelő Szent Jánosnak ajánlott: innen a rend neve. Ezután Gérard kongregációt alapított, melynek tagjai világi ruhájukon fehér keresztet viseltek: ez volt az Irgalmasok Rendje megalapításának első lépése.

A továbbiakban a rend jelentős fejlődésen ment át: több keresztes lovag is belépett a rendbe, és betegek ápolásának szentelte az életét, és a keresztény egyház, azon belül maga a pápa is védőszárnyai és ellenőrzése alá vette az intézményt, ami számos kedvezményrel járt számára. Külön szimbolikája lett a keresztnek, így pl. a négy karja a szerénységet, az elővigyázatosságot, az igazságosságot és a bátorságot jelképezte és követelte meg a lovagoktól. Különböző külső veszélyek a későbbiekben arra indították a rendet, hogy már nemcsak „orvos–szerzetesek”, de „katona–orvos–szerzetesek” legyenek. A rend felállítása egyébként egybeesett a Templomosok Rendjének megalapításával. Az irgalmasok közben saját maguk védelméről történő gondoskodásukban a ruházatukat is megváltoztatták: amikor harcba mentek, vörös ruhát viseltek fehér kereszttel, békeidőben a szokásos, fehér kereszttel ellátott fekete öltözetet. Első nemzeti színű zászlójuk vörös színű fehér kereszttel. Az irgalmasok mind falun, mind a nagyvárosok központjaiban koncessziót kaptak, apátságok, malmok, boltok kerültek kezelésükbe – mindez hivatásuk kiterjesztésével egyidőben ment végbe. A szaracénok elleni háborúk azonban nem szűntek meg: hol vesztettek, hol győztek, mindezek ellenére hamarosan egész városok védelmének feladatát bízták rájuk.

A bajok azonban nem sokáig vártak magukra az irgalmasok, a templomosok és a teuton lovagok egymás közötti nézeteltérései, intrikái formájában, míg azután Jeruzsálemet is elfoglalták a muzulmánok, akik az irgalmasokat és a templomosokat „az iszlám felesküdt ellenségeinek tekintették”. Háború háborút követett megint, majd pápai kiátkozások, míg a Szent-János-d’Acre (izraeli város a Haifai-öböl északi részén)-ből kimene-kült keresztes lovagoknak sikerült Ciprusra hajózniuk, ahol Limasszolban alakították ki központjukat. A szent helyek visszahódítása ezek után is napirenden maradt, de „irreálisnak” tűnt, mivel néhány európai hatalom nem támogatta pénzzel a tervet. Az irgalmasok azonban nem mondtak le róla, és most a Földközi-tengeren hajókkal próbálták céljukat elérni, jövedelmüket „fosztogatással”, kalózkodással egészítették ki. Az V. Kelemen pápa és a ciprusi király között haragossá vált vita miatt az irgalmasok Rodosz szigetére hajóztak, melyet ostrommal vettek be. A rend itt sajátos államhá-
„arisztokratikus köztársasággá” nőtte ki magát, saját pénzzel és diplomáciai kapcsolatokkal és kormányval. A templomosok rendjének feloszlása után annak javai az irgalmasok tulajdonába mentek át. A rendnek azonban a törökök elől újból tovább kellett költöznie; Máltán telepedtek le, ahonnan később *Napóleon* űzte el őket. 1530-ban *V. Károly* a szigetet odaajándékozta a rendnek, amelynek lovagjai a XVI. század közepén visszaverték a

törököket. Ezután a lepantói csatában harcoltak, hajóik pedig tovább járták a Földközi-tengert. Az újabb csapás a francia forradalom idején érte a rendet: javait elvették, ami megcsappantotta jövedelmét, majd *Bonaparte* egy nagyszabású terv keretében – Egyiptom megszállása, a Földközi-tenger feletti uralom megszilárdítása – az írgalmasok rendjét elűzte Máltáról. A rendet Róma fogadta be, amely város ma is a Máltai Lovagrend tiszteletbeli fővárosa.

Történelme során a rend mindvégig elsődleges tevékenységének a betegek ápolását tekintette. Igen érdekes helyzet alakult ki: a rend létrejöttkor az európai orvoslás fejletlen volt, míg a Szentföldön az arabok által a görögöktől átvett és tökéletesített orvoslás és gyógyítás jóval előbbre járt, amit a specializálódott orvosok és a különböző, betegeken végzett analízisek tanúsítanak. Ezt alkalmazták, de nagy méretekben az írgalmasok a kórházakban, és ezt tökéletesítették Rodoszon. Megemlítendő, hogy minden rangú és rendű beteget megkülönböztetés nélkül felvettek ápolásra. Orvosi tevékenységük a későbbi katonai egészségügyi szolgálat alapjaihoz is hozzájárult.

Yves Gazzo: L'Orient et l'ordre de Malte: une longue histoire et un engagement indéfectible pour défendre les lieux saints et pour prodiguer des soins aux malades (A Kelet és a Máltai Lovagrend: egy hosszú történet és töretlen elkötelezettség a szent helyek védelmére és a betegeknek nyújtott ápolásban). 322–331. o.

* * *

Tengerészet, gyarmatosítás, akadémiák

Fracois Bellec francia admirális, e cikk szerzője, a francia tengerészet, azon belül is részletesebben a francia haditengerészet, valamint az ezekkel kapcsolatos francia tudományos intézmények történetéből villant fel képeket a múltból és a jelenből.

A francia haditengerészet még a XIX. század negyvenes éveinek elején kezdett gyarmati politikával foglalkozni, amelynek egyik első eredménye volt a csendes-óceáni Marquises-szigetek megszerzése: ebben egy francia ellentengernagy játszotta a főszerepet. Ezután, a különböző katolikus kongregációk helyi képviselőinek támogatásával fokozatosan kezdték bekebelezni a többi csendes-óceáni területet.

A francia haditengerészetre azért volt szükség, mert csak azzal biztosíthatták a francia érdekek érvényesítését Ázsiában, ami annál is inkább

fontos volt Franciaország számára, mert a britek Indonéziában már kiépített birodalommal rendelkeztek. III. Napóleon modern hadiflottája a brit birodalom határain belül igyekezett kordában tartani a britek területi éhségét, bár először közösen törek be Kína legbelsejébe a Jangce-folyón azzal az ürüggyel, hogy a francia állampolgárokat és a misszionáriusokat védelmezik. 1885-ben Franciaország és Kína békét kötöttek, két év múlva létrejött a franciák által kormányzott Francia Indokína.

A katonai hódítást kulturális hódítás követte, így 1889-ben megalapítottak egy *Gyarmatügyi Iskolát*. Ezt követően Afrika került előtérbe, amit egy *Franciaországi Afrika Társaság* létrehozása jelzett, ezt azonban hamarosan megszüntették. 1905-ben *Paul Doumer* elnöksége alatt alapítottak a *Francia Tengeri Liga*, amely céljául tűzte ki a „francia tengeri érdekek iránti szimpátia” felkeltését és segítését. Gyors eredményt mutatott fel, ugyanis már 1906-ban Marseille-ben megnyitotta az első *Gyarmati Kiállítást*, 1907-ben Bordeaux-ban pedig a *Nemzetközi Tengerészeti Kiállítást*.

Az I. világháború súlyos veszteségeket okozott a francia haditengerészetnek, s a tengerészetiügyi minisztérium kemény szavakkal illette a *Foch* tábornok vezette vezérkart, mondván, hogy semmit nem ért a tengerészethez, s nem hajlandó tudomást venni a francia haditengerészetnek a háborúban játszott szerepéről, valamint, hogy nem törődnek a németek hadihajó-flottájának újraeledésével sem, olyannyira, hogy még a folyamatban lévő hadihajó-építéseket is felfüggesztették, pedig egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy egy ütőképes flottára mind a tengeri kereskedelem fejlesztésében, mind a (francia) birodalom fenntartásában, mind háború esetén történő bevetésében szükség lehet. Más volt a helyzet Nagy-Britanniában, ahol figyelemmel kísérték a német újrafegyverkezés haditengerészeti programját.

1921-ben létrejött a Gyarmatügyi Liga és a Tengeri Liga összeolvadásából a *Francia Tengerészeti és Gyarmatügyi Liga*, amely már a legmagasabb állami vezetés figyelmét is felhívta magára. Mindazonáltal elsősorban a tengerészethez kapcsolódott, és csak kisebb mértékben a gyarmatügyhöz. A liga tengerészetiügyi szárnya újraalapította a *Tengerészetiügyi Akadémiát*, de, a szerző számára érthetetlen módon, nem törődött azzal, hogy egy gyarmatügyi akadémiát is létrehozson. A Tengerészetiügyi Akadémia azután a *Tengerészetiügyi Minisztérium* irányítása alá került, megválasztotta első („örökös”) főtitkárát, majd ünnepélyes keretek között nyitották meg 1921. október 28-án a Sorbonne-on, a köztársasági elnök jelenlétében. Az akadémia tagjai nagyon szorosan kötődtek a tengerészethez mint admirálisok, ha-

ditengerészeti stratégiák, hajóépítők, jogászok, közgazdászok, történészek, fizikusok, de a *Francia Akadémia* és a *Collège de France* tagjai is képviseltették magukat.

Hamarosan egyre konkrétabb formát öltött az a gondolat, hogy létre kell hozni egy, a tengeren túlnak szentelt tudományos társaságot. Az ötletet olyan személyiségek is támogatták, mint a neves afrikanista és etnológus *Maurice Delafosse*, vagy *Alfred Martineau*, több francia tengeren túli terület volt kormányzója. Egy régi gyarmatügyi miniszter, *Albert Lebrun* elé terjesztették be tervüket, aki támogatta azt. Az új tengeren túli akadémia alapító közgyűlése 1922. július 8-án zajlott, ezen elfogadták a *Gyarmati* (v. *Gyarmatügyi*) *Tudományok Akadémiájának* (*Académie des sciences coloniales*) működési szabályzatát, első („örökös”) főtitkárának *Paul Bourdarie*-t, az akadémia kigondolóját választották. Nyitó beszédéből fordítsuk le a tanulmányba beillesztett két gondolatát: „Joggal állíthatjuk, hogy birodalmunk politikai és emberi értéke nem marad el annak gazdasági értékétől... Egyesek számára hazánk gyengeségének, mások számára erejének a jele, hogy fölül tudunk emelkedni a kizárólag merkantilista gondolkodáson, és, gazdasági szükségleteink teljében átadhatjuk magunkat egyedülálló géniusza magas fokú emberi ihletésének.”... „Teljes fényébe helyezni azt az intellektuális oldalt, amelyet a francia gyarmatosítás hordoz, valamint azt a humanista-idealizmus részt, amely vezeti és ihleti mindazokat, akiknek valamilyen részük van Franciaország gyarmati érdekeinek irányításában.” Ennek az akadémiának az ünnepi megnyitása is a Sorbonne-on zajlott 1923. május 18-án, a gyarmatügyi miniszter elnöksége alatt. P. Bourdarie beszédében három irány szabott ki: „védelmezni mind Franciaország határain belül, mind azokon kívül a francia gyarmati eszmeiséget, rámutatni a francia gyarmatosító politikában az erkölcsi és az intellektuális értékek által játszott fontos szerepre, végül magas színvonalú tudományos biztonságot nyújtani a kormánynak a gyarmatügyi megbízatások során, amelyekkel a Nemzetek Szövetsége megbízta a német gyarmatokon és az ottomán birodalom tartományaiban.”

Az akadémia céljaivá a gyarmatokkal foglalkozó értelmiségnek bevonását, publikációk megjelentetését, díjak alapítását, jelszavaivá pedig ezt a négy szót tette: „Tudni – Megérteni – Tisztelni – Szeretni.” Az alapító tagok a Francia Akadémiához tartoztak, a Sorbonne-on vagy a Collège de France-ban, a Keleti nyelvek főiskoláján, a Gyarmatügyi Iskolában tanítottak. Ez az akadémia 1957-ben az *Académie des sciences d'outre-*

mer (Tengeren Túli Tudományok Akadémiája) elnevezést vette fel és viseli mind a mai napig.

François Bellec: La marine et les colonies: d'un ministère à deux académies (A tengerészet és a gyarmatok: egy minisztériumtól két akadémiáig). 489–495. o.

Valamennyi fent ismertetett tanulmány a következő kiadványban jelent meg:

Mondes et cultures. Compte rendu annuel des travaux de l'Académie des sciences d'outre-mer (Világok és kultúrák. A Tengeren Túli Tudományok Akadémiája munkáinak éves beszámolója). LXXII – 2012, 1. kötet. Académie des sciences d'outre-mer, Paris, 2014. 631 o.

Kun Tibor